

7. Офіційний сайт Головного управління державної служби України. Державна служба в цифрах (станом на 31.12.2009 р.). - Режим доступу : http://www.guds.gov.ua/control/uk/publishext/article?art_id=277412&cat_id=35390&base_id=247084

8. Соціологічне опитування Українського центру економічних та політичних досліджень ім. О.Разумкова: Якою мірою в кожній з наведених сфер поширена корупція. - Режим доступу : http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=516

9. Яковенко И. Почему деградирует мировая политическая элита / И. Яковенко // Ежедневн. журн. - 2009. - 13 апр. - Режим доступа : <http://www.ej.ru/?a=note&id=8975>

Олена Суший,

кандидат філософських наук,

докторант кафедри державної політики

та управління політичними процесами НАДУ

Соціокультурна метрика і топологія як теоретико-методологічне підґрунтя аналізу державності

У статті робиться спроба побудувати універсальну та одночасно прикладну теоретичну модель, яка дає змогу розглядати соціально-політичну організацію суспільства в контексті соціокультурної метрики і топології. Передбачається можливість застосування цієї моделі при аналізі закономірностей, особливостей та чинників становлення, функціонування й розвитку інституційних структур і практик державного управління у загальноеволюційному соціокультурному контексті.

Ключові слова: соціальний простір, соціокультурна метрика, топологія, державність, універсальний епохальний цикл.

An attempt has been made to create universal and practical theoretical model which allows to consider social-political society structure in terms of socio-cultural metrics and topology. This model is supposed to be used in studying peculiarities and formation factors, functioning and developing institutional structures as well as state governance in general social-cultural context.

Key words: social area, social-cultural metrics, topology, statehood, universal epochal cycle.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науково-практичними завданнями. Державність виступає системоутворювальною формою організації життєдіяльності суспільства, яка породжена перебігом його природно-історичного розвитку. Вона об'єднує всіх членів суспільства та постає у вигляді системи відносин, норм, інститутів публічної влади, тобто є публічно-владною формою організації соціально-стратифікованого суспільства [11, с. 135]. В умовах динамічних трансформацій актуалізується зав-

дання аналізу соціального простору змінюваної структури та його державно-владної організації. Це вимагає комплексного бачення як самої динамічної структури простору соціальних відмінностей, так і соціологічно конструйованої одиниці того чи іншого простору, якому відповідає розгляд соціально-політичної організації суспільства у вимірі соціокультурної метрики і топології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що в контексті розгляду проблем історичного та сучасного розвитку соціально-топологічний аналіз є одним із засадничих підходів. Приклади застосування топологічної метафори знаходимо в П.Сорокіна, який визначав соціальний простір як багатовимірний, що має більш ніж три виміри, та горизонтальні й вертикальні (стратифікаційні) параметри [12, с. 298-302]; у П.Бурдьє, який опишував соціальний світ як багатовимірний простір, конституйований за принципами диференціації й розподілу, та підкреслював, що соціоаналіз являє собою соціальну топологію [2, с. 55-58]; у теорії структурації Е.Гідденса, в якій задається просторово-часова контекстуальність соціального життя та соціальних інститутів [5, с. 248]; в акторно-мережевій теорії Б.Латура, Дж.Ло і М.Каллона, де мережа відносин уявляється як топологічна система, певна "форма просторовості", що дало змогу, наприклад, Дж.Ло сформулювати дослідницьку програму, яку також можна визначити як соціальну топологію тощо [4]. У контексті соціокультурної метрики і топології здійснюють соціально-політичний аналіз сучасні російські науковці - А.Багріна, Е.Баталов, І.Джадан, О.Дугін, С.Медведев, Н.Шматко. Окремо відзначимо розробки уральських дослідників С.Азаренко, П.Решетнікової, А.Бетева та українських - Є.Буравльова, М.Василенка, Е.Гугніна, Р.Каліщук, Л.Малеса та ін.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Незважаючи на різноманітність існуючих підходів, залишається відкритим питання визначення методів аналізу, які цілісно охоплюють системну складність трансформаційних процесів сучасної дійсності та адекватно відображають динамічний комплекс "людина-суспільство-держава" через взаємозалежність та взаємозумовленість зв'язків між психосоціокультурними особливостями та інституційними структурами і управлінськими практиками. Відповідний алгоритм для аналізу державності, вважаємо, можна побудувати на ґрунті визначення як вихідних її метричних та топологічних властивостей, історична динаміка яких підпорядкована логіці циклічного розвитку. Таким чином, метою цієї статті є побудова теоретичної моделі, в межах якої у фокусі розгортання універсального епохального циклу визначається топологія державності, метричну основу якої складає соціально-матеріальне, культурно-символічне та психосоціальне середовище, що аксіологічно опосередковує мотивацію (взаємо)діючих суб'єктів.

Виклад основного матеріалу. Множинність та варіативність соціальної дійсності у відповідних просторово-часових умовах можна уявити як

топологічний простір. Поняття простору запозичене з математики. Воно характеризує певний порядок співіснуючих об'єктів. Утворення математичного простору з елементів будь-якої природи дає змогу методологічно застосувати закономірності його побудови та функціонування в комплексних дослідженнях як точних, так і соціогуманітарних наук. Найбільш вживаним за межами математики є поняття метричного простору, під яким розуміється множинність точок, на якому уведена метрика - задано правило визначення відстані між двома точками множини. Будь-який метричний простір може бути перетворений у топологічний - ця знакова конструкція надає узагальнюючий образ метричного простору. Топологічний простір (грец. *topos* - місце, околиця) постає як довільна множина, де система факторів одного порядку задає його топологічну структуру, або топологію. Тип простору та відповідної йому топології визначається вихідними аксіомами та правилами метрики, зокрема формується взаємною близькістю соціальних феноменів, які утворюють комплекс причинно-наслідкових рядів. Відповідно будь-яка наявна позиція багатовимірного простору може визначатися виходячи з багаторівневої системи координат, значення яких корелюють з відповідними різними змінними [15].

Розбудова алгоритму утворення соціально-політичного простору для аналізу державності потребує як розгляду системних характеристик даного простору, а саме - визначення його структурно-функціональної, відповідно інституційної, організації, так і виявлення культурно-символічних та психосоціальних факторів, які домінують у той чи інший період суспільно-історичного розвитку у самосвідомості "всезагальної людини", що органічно поєднує в собі неповторну індивідуальність людини та невід'ємної від неї людської спільності.

Топос завжди пов'язаний з певним локальним порядком, якому відповідають певні структури, в межах якого легально або легітимно закріплюються позиції утворюючих його елементів та визначаються дії практичних схем і практик, таким чином реально існуючі соціальні системи функціонують як єдине ціле. Цілісність як основна системна характеристика визначає залежність кожного елемента, його складових, властивостей та відносин від його місця та функцій всередині системи. Застосування системного та структурно-функціонального підходів допомагає уявити суспільство та будь-яку його складову як певний тип системи, яка складається з різнорідних взаємозв'язаних елементів та підсистем, властивостей та відносин, утворених індивідами на основі механізму зворотного зв'язку, з метою реалізації соціально значущих принципів у життєдіяльності індивідів за допомогою законів, що діють у певних межах [6]. Явища соціально-політичної, зокрема державно-управлінської, дійсності у їх культурно-історичній цілісності та взаємозв'язку розкриваються в межах інституційного та соціокультурно-

го підходів. Обидва підходи представляють соціетальний ракурс розгляду суспільства як цілісної структурованої системи, основою якої виступають або інституційні, або культурні компоненти. Це дає змогу аналізувати траєкторії та зміст соціальних змін, у тому числі і в історичній ретроспективі, а також розглядати комплекс соціальних взаємодій від соціальних практик до базових інституцій, які існують у заданому соціокультурному контексті та визначають ці структури, особливості їх переломлення у різних умовах, ціннісних домінантах та досвіді особистості [9]. Отже, задаючи топологію державності, ми одночасно створюємо передумови до розгляду цілісного комплексу взаємопов'язаних умов, які визначають структурну організацію держави та динаміку її розвитку в певний період історії.

Досвід функціонування державно-управлінських інститутів акумулюється у певних традиціях і стереотипах, які на кожному новому етапі розвитку виступають як передумови, як свого роду культурно-символічне середовище, яким задаються пріоритетні цінності. Останні, у свою чергу, визначають державні норми та установки, принципи владної організації та порядку спілкування, правила політичних та економічних відносин [7, с. 224]. Водночас у культурно-символічному середовищі відображаються особливості реального функціонування державних інститутів та діяльності суб'єктів державного управління, їх структурне оформлення та розвиток у певному історико-культурному контексті. Таким чином, аналіз державно-управлінських відносин на більш широкому культурно-історичному фоні дає змогу виявити взаємозворотну зумовленість впливу соціокультурних традицій на характер інституційних перетворень та трансформацію культурно-символічного середовища в результаті інституційних змін.

Генетичний структурний аналіз (або "генетичний структуралізм", згідно з визначенням П.Бурдьє) об'єктивних структур різних соціальних просторів неможливий поза аналізом генезису ментальних структур індивіда, через які він сприймає соціальний простір і які є продуктом інкорпорації соціальних структур, а також від аналізу генезису самих цих соціальних структур, їх історичної зумовленості [3, с. 28]. Якщо ми спробуємо уявити людину всередині соціального простору, то вона, з одного боку, постає як "герой часу" ("всезагальна людина") - історичний психотип, носій соціокоду, а з другого - як соціальний агент (Т.Парсонс, Е.Гідденс, П.Бурдьє), конституйований у даний соціальний простір, у тому числі за посередництва владно-управлінських відносин, де він займає ту або іншу позицію та залучається в реальний процес безперервної соціокультурної взаємодії.

Інституційні форми та соціокультурні практики зумовлюють домінування у конкретно-історичну епоху психосоціального типу "всезагальної людини", який, у свою чергу, певною мірою постає як "винуватець" інституційної дійсності. Це пояснюється тим, що структурна організація впли-

ває на залучених різним чином до неї людей та змушує їх розвивати відповідні культурні переваги, соціально-поведінкові форми та психологічні схильності [10, с. 234]. Водночас не можна не погодитись з думкою, що психічне (вірування, пристрасті тощо) більшою мірою є основою соціального (суспільних структур, продуктів, інститутів тощо), ніж це прийнято вважати [1, с. 6-7]. Більш того, якщо психічне зіставити із загальним контекстом - соціальною дійсністю, джерелом якої виступає особистість, або з цивілізацією, то глибинні процеси історії можуть бути "прочитані" як процеси, що зумовлені людською свідомістю [14].

Інакше кажучи, суспільно-історична зумовленість людської психіки нерозривно пов'язана з психічною детермінацією соціального, отже, повноцінне розкриття національно-державної організації соціального простору можливе лише з урахуванням її психосоціокультурного виміру. Залучення психічної компоненти дає змогу побачити державне управління крізь призму двоєдиного соціально-психологічного процесу розвитку особистості й суспільства, детермінованого культурою. Психосоціокультурний вимір простору державності розкриває діалектичний зв'язок між об'єктивними умовами та суб'єктивними особливостями життєдіяльності суспільства, у тому числі і у сфері державно-управлінських відносин, що має як наукову, так і практичну значущість.

Отже, державність просторово або топологічно множинна. Для її опису необхідно:

- виділити ключові системоутворювальні константи, у тому числі ті умови, які ззовні структурують соціально-політичний простір;
- визначити інваріантні, незмінні й незалежні від зовнішніх умов та перетворень властивості, які організують цей простір;
- виявити якісні характеристики компонентів державності (форми-структури, властивості-функції), "активні" метричні (соціально-матеріальні, культурно-символічні та психосоціальні) форми, їх прояв та особливості впливу на топоси, які внутрішньо структурують простір державності;
- розкрити закономірності, які детермінують взаємоогортання психосоціальних, культурно-символічних та соціально-матеріальних (інституційних) компонентів та загалом зумовлюють комунікативні практики задіяних у них суб'єктів.

При цьому логіка конституювання національно-державної організації соціального простору та динамічні характеристики, які визначають її особливості в той чи інший період історичного розвитку, можуть бути розглянуті в логіці циклічного розвитку.

На відміну від домінуючих у концептах циклістів уявлень, згідно з якими соціальні цикли описані подібно до життєвого циклу розвитку особистості (О.Шпенглер, М.Данилевський, Л.Гумільов та ін.) чи як сукупність

циклів, що повторюються (Дж.Віко, А.Тойнбі, П.Сорокін, М.Кондратьєв, П.Штомпка та ін.), представниками української школи архетипіки (Е.Афонін, О.Бандурка, А.Мартинов, О.Донченко, О.Радченко та ін.) розробляється концептуально інший підхід до аналізу суспільно-історичного розвитку, в основі якого закладено уявлення про нелінійний характер історичного процесу. Ці уявлення акумульовані в моделі універсального епохального циклу та психодіагностичних методиках кількісного і якісного аналізу соціетальних властивостей, станів і процесів [8].

Згідно з моделлю "універсального епохального циклу" особистість, суспільство та цивілізація, які розглядаються як різновеликі соціальні системи, "проживають" п'ять циклів, кожний з яких утворений структурою з чотирьох елементів: 1) "революція" \Rightarrow 2) "інволюція" \Rightarrow 3) "кoeволюція" \Rightarrow 4) "eволюція", підпорядкованих логіці зміни нормативно стабільних, стійких (інволюція, eволюція) та транзитивних, перехідних, системно-кризових (революція, коeволюція) періодів суспільного розвитку. Нормативні періоди суспільного розвитку характеризуються стабільністю (для статичної природи інволюції) або динамічною рівновагою (для динамічної природи eволюції) соціальної норми, яка відповідно забезпечує згортання або ускладнення соціальної структури при збереженні певної відповідності між ціннісно-нормативною структурою, інтерактивною структурою та структурою інтересів. Перехідні періоди характеризуються аномією, "розмитістю" або суперечливістю старої/нової соціальної норми, фрустрацією суспільної свідомості, ціннісно-нормативними суперечностями.

Революцію та коeволюцію як перехідні суспільні стани об'єднує ідея радикальних - психосоціальних та соціально-матеріальних (інституційних) змін, відрізняє ж їх змістовність суб'єктності. Революція виступає деяким інтегратором результату суспільного розвитку попереднього циклу, у тому числі породжує колективістського за своєю суттю суб'єкта - "Ми", тобто затверджує у суспільстві емоційно-чуттєвий психотип особистості, якому властиві такі якості, як екстраверсія, емоційність, ірраціональність, інтуїтивність, екстернальність, ексекутивність. Контроверзою до цього є період коeволюції, який породжує суб'єктну сутність "Я", який затверджує в суспільстві раціональний психотип особистості та, відповідно, характерні для нього якості: інтроверсія, прагматичність, раціональність, сенсорність, інтернальність, інтенціональність.

Інтерпретація логіки державної організації при використанні структури циклу може варіюватись залежно від відмінностей ритмів та періодичності циклів. П.Сорокін та Р.Мертон сформулювали фундаментальну залежність соціального часу від соціальних структур, коли система часу варіюється разом із соціальною структурою, а точки відліку соціального часу визначаються соціально значущими подіями, тобто соціальний час у них

має соціальні витoki та наповнений культурним змістом [13]. Отже, кожна сфера соціальної дійсності має власну логіку та ритм циклічного розвитку, який може бути незакінченим чи перериватися внаслідок як зовнішніх історичних, так і іманентних відносно суб'єкта обставин. Оскільки цикли національно-державних утворень країн світу перебувають у різних фазах "універсального епохального циклу", свідомість фіксує їх як "усереднену" лінійність розвитку; коли ж фази різних циклів одного й того самого національно-державного утворення збігаються - це фіксується як прогресія соціального розвитку. Тривалість циклу та його періодів залежить від структури циклу та механізму переходу від однієї фази до іншої, детермінованих психологічними, соціокультурними, соціально-політичними та економічними, іншими чинниками.

У калейдоскопі поєднань зміни фаз циклів психосоціальні, культурно-символічні особливості, інституційні компоненти та комунікативні практики всередині різних національно-державних утворень набувають іншого змісту та особливої внутрішньої логіки, характерної для того чи іншого періоду історії. Просторово-часові характеристики та історико-географічні чинники як зовнішні та фізичні умови, які задають параметри соціальної метрики і топології соціально-політичного простору, зумовлюють спосіб організації та управління життєдіяльністю суспільства й опосередковують образ держави на конкретному історичному етапі. Фізичний простір відображає територіально-географічні умови, ресурси та народонаселення, зовнішня просторово-часова організація відтворює умови щодо фазового розгортання "універсального епохального циклу". Соціально-матеріальний, культурно-символічний та психосоціальний рівні організації просторово-часового континууму постають системоутворювальними константами онтогенезису системи, що її розглядають. Соціально-матеріальний рівень представляє її інституційну організацію, насамперед державно-політичну та економічну. Культурно-символічний рівень відтворюється, зокрема, через її релігійну, ідеологічну організацію, якими аксіологічно визначається характер публічного простору комунікативних практик. Психосоціальний рівень на глибинному (архетипічному) рівні відображає ментальні характеристики, процеси ідентифікації та суб'єктність "всезагальної людини".

Висновки та перспективи подальших досліджень. Складові соціальної дійсності, які розглядаються як сукупність топологічних та метричних властивостей, відображають нелінійні та якісні особливості утворення соціально-політичного простору, кореляційний аналіз яких дає змогу разом виявити їх унікальні особливості та надати сформульованим законамирностям універсального змісту. Розгляд державності як комплексно та динамічно утвореного топологічного та метричного простору потребує врахування як специфіки конкретно-історичних та територіально-географічних

умов, якими визначається геополітичне положення держави, так і залежності від національно-культурних та соціально-психологічних чинників, які віддзеркалюють її образ та зв'язок із реальним життям та буденною колективною діяльністю людей, їх свідомістю, волею, ціннісними орієнтаціями, інтересами тощо. Побачити державність у психосоціокультурному вимірі гіпотетично ми можемо у межах "універсального епохального циклу" та психодіагностики соціетальних властивостей, станів та процесів, розгляд яких, власне, й визначається як наступний науково-дослідницький крок автора. Даний підхід дає змогу в цілому визначити соціально-топологічну конфігурацію процесу суспільно-трансформаційних змін на його глибинному (архетипічному) рівні, розкрити закономірний характер цих змін та сформулювати адекватний прогноз відносно виходу країни на режим стійкого суспільного розвитку. Порівняння різних національно-державних утворень дасть можливість простежити загальний характер генезису державно-політичної організації та виявити ті її риси, які задають особливий - національно-культурний колорит державного управління.

Список використаних джерел

1. *Брушлинский А. В.* О пользе вечных истин / А. В. Брушлинский, П. Н. Шихирев // Московичи С. Машина, творящая богов / Московичи Серж. - М. : Центр психологии и психотерапии, 1998. - 556 с.
2. *Бурдьё П.* Социология политики / Бурдьё Пьер. - М. : Socio-Logos, 1993. - 336 с.
3. *Бурдьё П.* Начала=Choses dites / Бурдьё Пьер. - М. : Sosio Logos, 1994. - 285 с.
4. *Вахштайн В.* Джон Ло: социология между семиотикой и топологией / В. Вахштайн // Социолог. обозрение. - Т. 5. - 2006. - № 1. - С. 25-30. - Режим доступа : <http://sociologica.hse.ru/s12/12tra4.pdf>
5. *Гидденс Э.* Устроение общества: Очерк теории структуризации / Гидденс Энтони. - М. : Академ. проект, 2005. - 528 с.
6. *Давыдов А. А.* К вопросу об определении понятия "общество" / А. А. Давыдов // Социс. - 2004. - № 2. - Режим доступа : <http://www.isras.ru/files/File/Socis/2004-02/adavydov.pdf>
7. *Дегтярев А. А.* Основы политической теории / А. А. Дегтярев. - М. : Высш. шк., 1998. - 238 с.
8. <http://afonined.livejournal.com/profile>
9. *Кирдина С. Г.* Социокультурный и институциональный подходы как основа позитивной социологии в России / С. Г. Кирдина // Социс. - 2002. - № 12. - Режим доступа : <http://www.isras.ru/files/File/Socis/2002-12/Kirdina.pdf>
10. *Мертон Р.* Социальная теория и социальная структура / Роберт Мертон. - М. : АСТ : Хранитель, 2006. - 873 с.
11. Политико-правовые ценности: история и современность [В. Г. Графский, Д. В. Дождев, Н. Н. Ефремова и др.] ; под ред. В. С. Нерсисянца. - М. : Эдиториал УРСС, 2000. - 256 с.
12. *Сорокин П.* Человек. Цивилизация. Общество / Питирим Сорокин. - М. : Политиздат, 1992. - 542 с.

13. Сорокин П. А. Социальное время: опыт методологического и функционального анализа / П. А. Сорокин, Р. К. Мертон // Социс. - 2004. - № 6. - С. 112-119. - Режим доступа : http://www.isras.ru/files/File/Socis/2004-06/sorokin_merton.pdf

14. Фукуяма Ф. Конец истории? / Ф. Фукуяма // Вопр. философии. - 1990. - № 3. - С. 134-148. - Режим доступа : <http://alt-future.narod.ru/Future/fuku1.htm>

15. Шматко Н. А. Плюрализация социального порядка и социальная топология / Н. А. Шматко // Социс. - 2001. - № 9. - Режим доступа : <http://www.isras.ru/files/File/Socis/09-2001/003Shmatko.pdf>

Роман Бортейчук,

аспірант кафедри державної політики

та управління політичними процесами НАДУ

Теоретико-методологічні засади становлення стратегічного управління в контексті сучасних дослідницьких підходів

В межах даної статті здійснено ґрунтовний аналіз теоретико-методологічних засад становлення стратегічного управління у контексті сучасних дослідницьких підходів, відповідно до чого систематизовано основні підходи до розуміння стратегічного управління, з'ясовано сутність стратегічного управління в межах західноєвропейської та пострадянської науки, конкретизовано його основні структурні елементи, виявлено методологічні відмінності у розумінні стратегічного управління та загального управління, управління організацією, оперативного та тактичного управління, здійснено методологічне обґрунтування ролі стратегії як засобу здійснення стратегічного управління. *Ключові слова:* стратегічне управління, стратегія, оперативне управління, тактичне управління, державне управління, органи державної влади, стратегічне планування, стратегічні ініціативи.

Within the limits of this article the detailed analysis of principles of becoming of strategic management is carried out in the context of modern research approaches, in accordance with what the basic going is systematized near understanding of strategic management, essence of strategic management is found out within the limits of and science, he is specified basic structural elements, found out methodological differences in understanding of strategic management and general management, management, operative and tactical management, organization, the methodological ground of role of strategy is carried out, as to the mean of realization of strategic management.

Key words: strategic management, strategy, operative management, tactical management, state administration, public authorities, strategic planning, strategic initiatives.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На сучасному етапі становлення та розвитку вітчизняної науки державного управління особливої ваги набуває аналіз теоретико-методологічних засад генези стратегічного управління.